

LIETUVOS TSR UPIŲ IR EŽERŲ VARDYNAS

Lietuvių kalbos ir literatūros institutas išleido praėjusiais metais lietuvių hidronimų sąrašą. Leidinio pratarėjų redakcija sako: „Šis hidronimų vardynas yra *n o r m i n a m a s i s*, skirtas daugiausia praktikos reikalams... Be to, šis leidinys yra pirmas didžiausias lietuviškų hidronimų šaltinis mokslo tyrinėjimams... Beveik visi vardyne pateikiami hidronimai sukirčiuoti, nustatyta jų priegaidė ir kirčiavimo paradigma“. Pratarėjų pabaigoj redakcija sakosi laukianti iš vardyno skaitytojų „kritiškų pastabų, patikslinimų ir papildymų“.

Kaip vienas iš skaitytojų, aš pastebėjau kiek netikslumų, kuriuos noriu čia išskelti.

Mano gimtojo sodžiaus teritorijoj yra upokšnis *Mólana*, o ne **Mólaina**, kaip įrašyta vardyne. Prie to upelio netoli Panevėžio yra sodžius *Mólainiai*, su atsiradusiu jo pavadinime garsu *i* prieš *n*. Jei neklystu, prof. Otremskio aiškinimu, tas garsas *i* atsiradęs iš vietovardžio galūnės.

Netoliese yra upelis, kaip girdėjau, ne **Uostrautas**, bet *Uosrautas*.

Kitas Nevėžio intakas užrašytas **Júoda** (1), *Juodóji*. — Tas upelis, tiesa, vyresnės kartos žmonių dar vadinamas *Juodó(ji)*, bet dabar, nykstant įvardžiuotinių būdvardžių ten formoms, paprastai sakomas *Juoda* (kirčiuoja šaknį); verčiant į rašomąją kalbą reikia sakyti *Juodà,-òs, Júodą*.

Naujamiesčio **Grūžulas** verčiamas į **Grąžulas**. Ta tarmė verčia *ą* į *o* (ne į *ū*), vadinasi, turi pasilikti *Grūžulas*, jei šaknies *u* tikrai ilgas, nes ten žmonės ilgumų nelabai skiria.

Prie **Kintálupis**, Krekenava, ne *Rajūnų k.*, bet *Rojūnų*.

Upė **Dotnuvėlė**, Nevėžio dš., man rodos, bus tam tikras vertimas iš lenkiško pavadinimo *Datnówka*. 1591 m. spalio 27 dienos dokumente pasakyta: *надъ р. Датновою* (Опись документовъ Виленскаго Центральнаго Архива древнихъ актовыхъ книгъ. Выпускъ II, стр. 179). Vadinasi, XVI amžiuje upės vardas buvo *Dotnava*, taigi ir dabar turime taip ją

vadinti. Iš to išeina, kad upė *Dotnava* ir gyvenamoji vieta vienodai *Dotnava*.

Narūtis (2) ež. Vadokliai, Sodeliškių k. — Pirmiausia, sodžiaus vardas ne daugskaitinis, bet vienskaitinis: *Sodėliškis*. Paskui, ežero pavadinimo „Narūtis“ išklausinėti vietos žmonės nežino, jie sakė, kad tas ežeras iš senovės jų vadinamas *Nōriškis*.

Bartkuškių ežeras, Musninkai; turi būti *Bartkuškio* ež.

Blendà (3) tarm. *Blundà, Blindà* (upė) Musninkai. — Vietos žmonės sako tik *Blundà, -ōs, Bluñdą*. Toj tarmėj būtų *Blundà* iš *Blendà* ir *Blandà*, todėl sakyti *Blundà* verstina į *Blendà* yra spėjimas, o ne faktas, nes etimologija dar neišaiškinta.

Blēnda (1) tarm. *Blinda* ež., Širvintos, Porų k. — To ežero tarimo nežinau, tik žodis „Porų“ negeras. Lietuviškai kalbančių žmonių tarimu, to kaimo pavadinimas yra *Puoriai, Puoriūs*.

Naidzių ežeras, *Juodasis*, Širvintos, Naidzių k. — Prie to ežero man teko būti, tegirdėjau sakant *Naidių* ež. Ten yra sodžius *Naidaī, Naidūs*.

Lėičiškių ežeras, Gudeliai. — Kapsai sako (V. Labutis) *Lėičiškių* ež., o kapsų tarimas yra labiau juk norminamas, negu dzūkų.

Ymilsà (4) negali būti ketvirtos paradigmos, nes galininkas kirčiuoja pirmą skiemenį (J. Palionis).

Vienodai kaip 1948 m. „Lietuvių kalbos rašybos žodynas“, vardyno redakcija rašo: **Báltajis Bilsas** ež. ir **Júodajis Bilsas**. Tų pavadinimų iš dviejų žodžių gyvoji kalba visai nepažįsta. Buvau prie tų ežerų ir išklausinėjau jų vardus iš vietos gyventojų. Dabar paprastai tie ežerai vadinami *Báltajis* ir *Juōdajis* (ne tvirtapradė, o tvirtagalė priegaidė!). Iš jų *Báltajis* dar vadinamas iš senovės jotvingišku žodžiu (juo vienu!) *Bilsas*, t. y. „baltas“. Pats tas *Bilsas* yra tvirtapradės šaknies ir nešokinėjančio kirčio žodis: *Aīnam Bilsan máudžicis*.

Arti Gardino paminėta upė **Ašiužà** (3⁶). — Druskininkų lietuviai sako *Ašužà, -ōs, Ašužą*. Jų tarmė priebalsius š, ž taria visur kietai. Neaišku, kodėl redakcijos š suminkštintas, o ž paliktas kietas.

Prie Švendubrės (arti Druskininkų) pažymėtas upės vardas **Nemunýkštis**. Aš tegirdėjau *Nemnýkštis*. Ar abu gyvi?

Kubilnyčia rš. — Kodėl rš. (iš raštų)? Gyvoj kalboj *Kubílnica* (prie Švendubrės).

Yra oficialiai vadinama vieta *Šalčininkai*. Redakcija galėjo pažymėti, kad gyv. kalboj tėra *Šalčíninkas*.

J. Užpurvis (Šilutė) man pranešė, kad ir Klaipėdos krašto ne visi hidronimai gerai užrašyti. Vieną kitą paminėsiu:

Leítė (2) Šilutė. — Turi būti: *Lėitė*.

Griežupė (2) Priekulė. — Turi būti: *Griēžupė*.

Rokė rš. Priekulė. — Turi būti: *Rokà*.

Ringa rš. Klaipėda. — Kirčiuoja šaknį: *Ringa*.

Voryčia (4) Šilutė. — Reikėtų: *Vorýtė*.

Žinoma, yra kiek hidronimų, neįtrauktų į vardyną. Sakysim, į *Bartkuškio* ežerą įteka tokio pat didumo kaip *Blundà* upelis *Dúopė*. Net iš

raštų ne visi hidronimai išrinkti, pvz.: *Vėžas*, Jūros kr. (Otremskis, Prace onomast. 5, 54).

Dėl kirčiavimo turiu dar vieną tokį priekaištą. Tvirtagalės ar trumpos šaknies vyr. giminės *-as* galūnės vienskaitiniai hidronimai turi paradigmos ženklą kartais (2), o kartais (4), pvz.: **Dāgas** (2), **Smaļvas** (2), **Būktas** (2), **Gaššas** (2), **Bijōtas** (2) ir **Brādas** (4), **Klānas** (4), **Daūbas** (4). Taip eina per visą vardyną. Tokių žodžių abi paradigmos (antra ir ketvirta) turi vienodą vienskaitos kirčiavimą; be daugskaitos linksnių kirčio vietos negali pasakyti, katro jie kirčiavimo, todėl paradigmu žymėjimas yra nenaudingas spėliojimas. Ir apskritai, tokios rūšies darbams, kaip šis vardynas, paradigmu žymėjimas skaičių ženklais nelabai tinka, geriau duoti žodžių gyvas formas: *Dargupÿs* (3^a) = *Dargupÿs*, *Dārgupio*.

Suprantamas daiktas, niekas negali žinoti visų hidronimų pavadinimus. Aš tik paliečiau nedidelį skaičių. Galima spręsti, kad ir kitų vietų hidronimai gali būti ne visai tiksliai užrašyti. Jei taip būtų, institutas turėtų išleisti naują sąrašą, patikrinęs visus pavadinimus per aukštųjų mokyklų dėstytojus ir studentus, kiek galima be klaidų. Tada tik jis derėtų praktikos ir mokslo reikalams.

J. Balčikonis